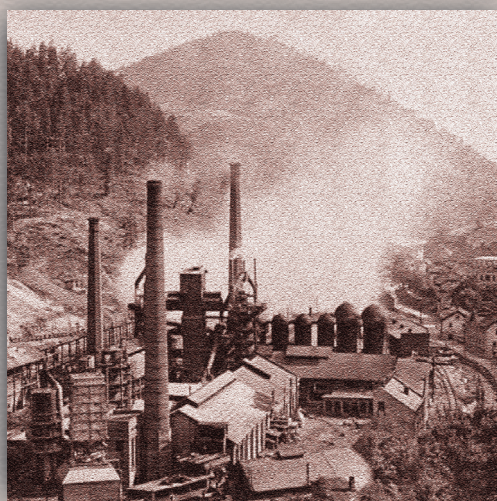

130. GODINA INDUSTRIJE U VAREŠU - ŽELJEZARA 16.8.1891. - 16.8.2021.

APEL
ZA ZAŠTITU INDUSTRIJSKE BAŠTINE
EUROPSKE VRIJEDNOSTI

10. OBLJETNICA
FONDACIJA/ZAKLADA ZA OBNOVU I RAZVOJ REGIJE VAREŠ

Pozdrav iz Vareša

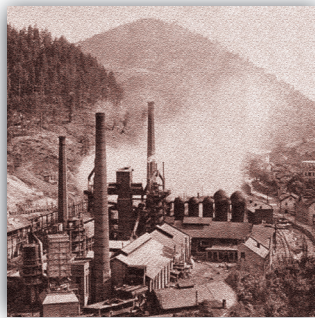
Željezara

Željezara Vareš.

ŽELJEZARA VAREŠ JEDNA OD NAJSTARIJIH ŽELJEZARA U EUROPI

Još od rimskoga doba u vareškom kraju se obrađuje željezo, a rudarenje i prerada metala u ovim krajevima nastavlja se i nakon doseljavanja Slavena.

U vrijeme nastanka i procvata srednjovjekovne bosanske države rudarstvo i obrada metala dobijaju širi značaj, jer se osim prerade razvija i trgovina oružjem i oruđem, te plemenitim metalima, srebrom i zlatom.

Za vrijeme Otomanskog carstva, a posebice dolaskom Austro-ugarske monarhije u ove krajeve, prerada metala u Varešu se modernizira i ističe svojim kvalitetnim proizvodima. Druga polovina 19. stoljeća, (period industrijske revolucije u Europi) označavaju početak industrijske prerade željeza u Varešu. Kraj osmanske uprave u Bosni obilježava proizvodnja oko 4.300 t željeza odlične kvalitete a uspostava austro-ugarske vlasti od 1878. godine, zapravo predstavlja kraj tisućgodišnje autohtone predindustrijske proizvodnje željeza u Bosni pa tako i u Varešu.

Nova austro-ugarska vlast je napravila cjelovit popis 187. majdana, kovačnica i samokova. Lokalna zemaljska uprava u Bosni, monopolizira gotovo sva rudišta. Godine 1886. i 1887. u Šaškom dolu i Droškovcu otpočinje kopanje željeza.

Razvojem intenzivnijeg rudarstva pojavljuje se potreba za izgradnjom većih pogona za taljenje željeza. Zbog toga, 16.8.1891. godine, počinje izgradnja prve željezare u Varešu, s prvom visokom peći, a 1896. godine i drugom. Upravo se gradi transportna infrastruktura, cesta Vareš-Podlugovi (1881.-1883.) i željeznička pruga Vareš-Podlugovi (1893.-1895.)

Vareške talionice željeza u to vrijeme su bile najveće talionice na uglj u Europi. Prva (mala) visoka peć je srušena 1898. i izgrađena je nova velika s kapacitetom od 30.000 – 36.000 t sirovog željeza, te je krajem 19. stoljeća, s drugom visokom peći proizvodila 45.000 – 54.000 t sirovog željeza.

Početak 20. stoljeća (od 1904. godine) vareška željezara prelazi na topljenje željeza sa drvenog uglja na koks koji se nabavlja iz Engleske, Njemačke i Češke. U to vrijeme rudnik i željezara zapošljavaju 200-400 radnika i rudara. Nakon Prvog svjetskog rata broj zaposlenih u rudniku i željezari je oko 800, 1936. godine, zbog povećanja proizvodnje broj zaposlenih je oko 1300, a 1939. godine željezara zapošljava 1144 radnika.

Nakon Drugog svjetskog rata, 1945. godine u željezari rade 903 radnika, a već 1946. godine taj broj je, 1002 radnika. Uz razvoj rudnika, obnavlja se i željezara, od 1963. do 1968. godine završava se rekonstrukcija visokih peći u željezari Vareš, te se kapacitet povećava na rekordnih 200.000 t sirovog željeza.

Obnovom Željezare u Zenici i izgradnjom nove Željezare u Ilijašu, vareška željezara gubi na značaju krajem 70-tih i početkom 80-tih godina.

Odlukom Vlade Federacije BiH 1997. godine završava se rad željezare u Varešu jedne od najstarijih željezara u Europi.

Danas je željezara u velikoj mjeri devastirana ratom i privatizacijom, te je neophodna njena hitna konzervacija i zaštita od daljeg propadanja kao iznimno vrijedne industrijske baštine ne samo za BiH nego i šire.

VAREŠ IRONWORK ONE OF THE OLDEST IRONWORKS IN EUROPE

Iron has been processed in the Vareš area since Roman times, and mining and metal processing in this area continued even after the Slavs immigrated.

At the time of the emergence and prosperity of the medieval Bosnian state, mining and metal processing became more important, because in addition to processing, the trade in weapons and tools, as well as precious metals, silver and gold, developed.

During the Ottoman Empire, and especially with the arrival of the Austro-Hungarian monarchy in this area, metal processing in Vareš was modernized and distinguished by its quality products. The second half of the 19th century (the period of the industrial revolution in Europe) marked the beginning of the industrial processing of iron in Vareš. The end of the Ottoman administration in Bosnia was marked by the production of about 4,300 tons of excellent quality iron, and the establishment of Austro-Hungarian rule in 1878 actually marked the end of thousands of years of indigenous pre-industrial iron production in Bosnia and Vareš.

The new Austro-Hungarian government made a complete list of 187 majdans, smithies and samoks. The local state administration in Bosnia monopolizes almost all ores. In 1886 and 1887, iron mining began in Šaški dol and Droškovac.

With the development of more intensive mining, there is a need to build larger plants for smelting iron. Therefore, 16.8.1891. year, the construction of the first ironworks in Vareš began, with the first blast furnace, and in 1896 the second. At the same time, the transport infrastructure, the Vareš-Podlugovi road (1881-1883) and the Vareš-Podlugovi railway (1893-1895) were being built.

Vareš iron smelters at that time were the largest coal smelters in Europe. The first (small) blast furnace was demolished in 1898 and a new large one was built with a capacity of 30,000 - 36,000 tons of pig iron, and at the end of the 19th century, with the second blast furnace it produced 45,000 - 54,000 tons of pig iron.

At the beginning of the 20th century (since 1904), the Vareš ironworks switched to smelting iron from charcoal to coke procured from England, Germany and the Czech Republic. At that time the mine and ironworks employed 200-400 workers and miners. After the First World War, the number of employees in the mine and ironworks was about 800, in 1936, due to the increase in production, the number of employees was about 1300, and in 1939 the ironworks employed 1144 workers.

After the Second World War, in 1945, the ironworks employed 903 workers, and as early as 1946, that number was 1,002. Along with the development of the mine, the ironworks was also renovated, and from 1963 to 1968 the reconstruction of blast furnaces in the Vareš ironworks was completed, and the capacity was increased to a record 200,000 tons of pig iron.

With the renovation of the Ironworks in Zenica and the construction of a new Ironworks in Ilijaš, the Vareš Ironworks lost its importance in the late 70's and early 80's.

By the decision of the Government of the Federation of BiH in 1997, the operation of the ironworks in Vareš, one of the oldest ironworks in Europe, was completed.

Today, the ironworks is largely devastated by war and privatization, and its urgent conservation and protection from further deterioration is necessary as an extremely valuable industrial heritage not only for BiH but also beyond.

130. GODINA INDUSTRIJE U VAREŠU- ŽELJEZARA 16.8.1891. - 16.8.2021.

10. OBLJETNICA

FONDACIJA/ZAKLADA ZA OBNOVU I RAZVOJ REGIJE VAREŠ

O FONDACIJI/ ZAKLADI ZA OBNOVU I RAZVOJ REGIJE VAREŠ

Fondacija/ Zaklada za obnovu i razvoj regije Vareš utemeljena je 28.9.2011. godine u Varešu u povodu 120. obljetnice od puštanja u rad prve visoke peći u željezari u Varešu, 16.8.1891. godine, jednoj od najstarijih željezara u Europi. Naime, tog dana održan je okrugli stol pod nazivom: *120 godina industrije u Varešu*, a jedan od zaključaka tog stručnog skupa je bio osnivanje Fondacije/Zaklade koja će pomoći da se ova regija sa stoljetnom tradicijom rudarenja i industrijske prerade željeza taljenjem, obnovi i pokrene ponovno razvoj Vareša. Inicijatori ovog događaja bili su Općina Vareš i skupina Varešana, entuzijasta i prijatelja Vareša, znanstvenika i stručnjaka, koji su pokrenuli stručni skup u prigodi ovog značajnog jubileja. Nakon okruglog stola održana je Osnivačka skupština Fondacije/Zaklade, čiji osnivački akt je ozvaničilo Federalno ministarstvo pravde rješenjem od 9.12.2011. godine.

Ovim jubilejom željelo se ukazati na rane početke europskog industrijskog razvoja u Varešu, Bosni i Hercegovini i na Balkanu. Lokalni radio *Bobovac* je direktno prenosio ovaj skup, a uz mjesečni list *Bobovac*, broj 202 tiskan je zbornik izlaganja na stručnom skupu.

Osnivači i članovi upravnih tjela bili su ili su i sada aktualni: Hamdo Fatić, načelnik općine Vareš, predsjednik Zaklade Mladen Rudež, pomoćnik ministra zaštite okoliša iz Sarajeva, predsjednik UO Rusmir Berberović i Brano Šurkić pomoćnik načelnika za razvoj općine, privrednik [Tvrтко Pogarčić](#), inženjer metalurgije, Dominik Malbašić, sudac Ustavnog suda Federacije BiH, prof. dr. sc. Ante Markotić, akademik, [dr. sc. Nijaz Škripić](#), dugogodišnji direktor u rudniku željezne rude u Varešu, prvi predsjednik UO [Safet Redžepagić](#) iz Vareša, inženjer elektrotehnike Jozo Matošević iz Vareša, Biljana Grabovac-Miketin Vareš, direktor BBM Vareš, Izudin Sjerotanović, mr. sc. ekologije Maja Jačimovska, Boško Andrić, spisatelj i kroničar iz Vareša, Toni Petković povjesničar iz Vareša, informatičar Vladimir Ruf.

Do danas, najznačajniji projekti i aktivnosti Zaklade bili su: evidentiranje i sanacija divljih deponija u općini Vareš, učešće u obnovi Radničkog doma u Varešu, u okviru EU programa Horizon 2020, projekt VAMOS – robotizirano podvodno kopanje rude, potpora kulturno-umjetničkim događajima u Varešu, festival klasične glazbe VACLAF, filmski VIVA fest, likovna kolonija udruge *Maj dom Borovica*, animirani 3D film o starom kraljevskom gradu Bobovcu, pekijada u Očeviji, podrška Pučkoj kuhinji, udruženju slijepih i slabovidnih osoba Vareš, jednokratne pomoći bolesnim i hendikepiranim osobama, pomoć lokalnim medijima, listu i lokalnom radiju *Bobovac*, potpore đacima i studentima, donacije dezinfekcijskih uređaja školama, domu zdravlja i općini Vareš u prevenciji i zaštiti za vrijeme pandemije Covid-19, itd.

Mladen Rudež, predsjednik

Za izdavača:
Mladen Rudež

Design:
Zoran Buletić

Tiraž:
1.000

Korištene fotografije:
Naklada Mitre Ristića Vareš, Ivica Lisac Sarajevo i Ivan Medar Zagreb

Izvori podataka:
Željko Ivanković: Monografija Vareš i vareški kraj kroz stoljeća i
Wikipedia.org

Apel financijski podržali:
ADRIATIC METALS Eastern Mining d.o.o. Vareš
Općina Vareš